

ERMƏNİ TƏCAVÜZÜ NƏTİCƏSİNDƏ DİDƏRGİN DÜŞMÜŞ AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI VƏTƏNDAŞLARININ POZULMUŞ MÜLKİYYƏT HÜQUQLARININ BƏRPASI PERSPEKTİVLƏRİ

Məhəmməd Quluzadə*, Zamiq Aslanov**

Xülasə

Bu məqalədə erməni təcavüzü nəticəsində didərgin düşmüş Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının pozulmuş mülkiyyət hüquqlarının bərpası perspektivləri təhlil edilmişdir. Məqalədə Ermənistanın beynəlxalq hüquqazidd əməlləri nəticəsində vurulmuş maddi və mənəvi zərərə görə Azərbaycanın təminat almaq, didərgin düşmüş vətəndaşlarımızın isə təhlükəsiz və ləyaqətli şəraitdə öz torpaq və mülklərinə qayıtmaq, habelə qeyri-qanuni yolla məhrum edildikləri yaşayış yeri, torpaq və əmlaklarının restitusiyasına nail olmaq hüququ əsaslandırılır və bunun üçün müvafiq beynəlxalq-hüquqi mexanizmlərin mövcud olduğu göstərilir.

Açar sözlər: silahlı təcavüz, mülkiyyət hüquqları, insan hüquqlarının bərpası, beynəlxalq cinayətlər, beynəlxalq hüquqi məsuliyyət, təhlükəsiz və ləyaqətli şəraitdə öz yaşayış yerinə qayıtmaq hüququ.

Ermənistanın Azərbaycana silahlı təcavüzü nəticəsində insan hüquqları sahəsində qəbul edilmiş çoxsaylı beynəlxalq aktların tələbləri kobud şəkildə pozulmuşdur. Onlara misal olaraq aşağıdakıları göstərmək olar:

- “Quruda müharibə aparma qanunları və adətləri haqqında” 18 oktyabr 1907-ci il tarixli Haaqa Konvensiyası (Konvensiya IV);

- “Müharibə vaxtı mülki əhalinin müdafiəsi haqqında” 12 avqust 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyası;

- “Hərbi əsirlərlə davranış haqqında” 12 avqust 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyası;

- “Beynəlxalq silahlı münaqişələrin qurbanlarının müdafiəsi haqqında” 12 avqust 1949-cu il tarixli Cenevrə Konvensiyalarına əlavə Protokolu (1977-ci il);

- BMT Baş Assambleyasının “Silahlı münaqişələr zamanı qadın və uşaqların müdafiəsi haqqında” 14 dekabr 1974-cü il tarixli 3318 (XXIX) nömrəli qətnaməsi;

- “Mülki və siyasi hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Pakt;

- “İqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar haqqında” Beynəlxalq Pakt;

- “İrqi ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında” Beynəlxalq Konvensiya;

- “İşgəncə və digər qəddar, qeyri-insani və ya ləyaqəti alçaldan rəftar və ya cəza əleyhinə” Konvensiya;

- “Uşaq hüquqları haqqında” Konvensiya;

* hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun İdarə Heyətinin sədri

** hüquq üzrə fəlsəfə doktoru, Hüquq və İnsan Haqları İnstitutunun Hüquqi tədqiqat şöbəsinin tədqiqatçısı

- “Silahlı münaqişə baş verdikdə mədəni dəyərlərin qorunması haqqında” Haaqa Konvensiyası (1954-cü il);

- “Mədəni sərvətlərin qeyri-qanuni dövriyyəsi haqqında” Paris Konvensiyası (1970-ci il);

- “Arxeoloji irsin mühafizəsi haqqında” Avropa Konvensiyası (1992-ci il);

- YUNESKO-nun “Ümumdünya mədəni və təbii irsin mühafizəsi haqqında” Konvensiyası (1972-ci il) və s.

Ermənistanın Azərbaycana qarşı məlum silahlı təcavüzü insan hüquqlarının və beynəlxalq humanitar hüquq normalarının kütləvi və kobud şəkildə pozulması ilə müşayiət olunmuşdur. 900-dən çox yaşayış məntəqəsi dağıdılmış və qarət edilmiş, mülki əhalinin ümumilikdə 9 milyon kv.m. sahədə evləri, dövlət müəssisələri və sosial obyektlər dağıdılmış və yandırılmışdır.

Məlum olduğu kimi, təcavüz ağır beynəlxalq-hüquqi cinayət olmaqla, təcavüz etmiş dövlətin beynəlxalq hüquqi məsuliyyətini yaradır. Müasir beynəlxalq hüquqa görə Azərbaycan Respublikası ona dəyən ziyanın ödənilməsi barədə iddia qaldırmaq və müvafiq təzminatlar almaq hüququna malikdir. Lakin təəssüf ki, təcavüzkar Ermənistan Azərbaycana və Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarına vurduğu maddi və mənəvi zərərə görə hələ də beynəlxalq hüquqi məsuliyyətə cəlb edilməyib. Bunun səbəbləri sırasında yuxarıda qeyd edilən beynəlxalq sənədlərin hökumətlərarası şikayət mexanizminin olmaması, tərəflərin birinin hansısa beynəlxalq sənədə qoşulmaması və digər məqamlardır.

Öz doğma yurdlarından didərgin düşmüş Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının malik olduqları əsas hüquqlardan biri torpaq hüquqları - torpağa mülkiyyət hüququ və torpağa digər əşya hüquqlarıdır. Torpağa digər əşya hüquqları daimi (müddətsiz) istifadə hüququnu, torpağa ömürlük vərəsəlik hüququnu və servitutları əhatə edir. Məlum olduğu kimi, işğal zamanı və işğal dövründə bir milyondan artıq soydaşımızın digər hüquqları ilə yanaşı, mülkiyyət və torpaq hüquqları da kütləvi şəkildə pozulub.

Beynəlxalq səviyyədə qaçqın və məcburi köçkünlərin əsas hüquqlarından biri olan mülkiyyət hüququ, xüsusilə torpağa dair mülkiyyət hüququ BMT tərəfindən qəbul edilmiş “Ölkə daxilində köçürülmüş şəxslərin məsələləri üzrə rəhbər prinsiplər”də nəzərdən keçirilmişdir (21-ci prinsip). Həmin prinsipə görə heç kəs əsassız olaraq mülkiyyətindən və əmlakından məhrum edilə bilməz. Ölkə daxilində köçürülmüş şəxslərin əmlaklarının və mülkiyyətlərinin bütün hallarda, xüsusilə də aşağıdakı hərəkətlərdən müdafiəsi təmin edilməlidir: talanlar; bir-başə və ya dolayısı basqınlar, eləcə də digər zorakılıq aktları; hərbi əməliyyatlar və hədəfləri gizlətmək üçün istifadə; cəza hərəkətləri; kollektiv cəzanın bir növü kimi məhvetmə və qeyri-qanuni müsadirə.

İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamənin 17-ci maddəsində deyilir ki, hər bir insan həm təkbaşına, həm də başqaları ilə müştərək əmlaka sahib olmaq hüququna malikdir və heç kəs mülkiyyətindən əsassız məhrum edilə bilməz. “İnsan Hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa

Konvensiyasının 20 mart 1952-ci il tarixli 1 sayılı Əlavə Protokolumun 1-ci maddəsində hər bir fiziki və hüquqi şəxsin mülkiyyət hüququ təsbit olunmuşdur. Həmin maddədə “hər bir fiziki və hüquqi şəxs öz əmlakından maneə olmadan istifadə hüququna malikdir”, “heç kəs öz əmlakından məhrum edilə bilməz” kimi müddəalar öz əksini tapmışdır. Təbii ki, bu müddəalar istisnasız olaraq qaçqın və məcburi köçkünlərin torpağa olan mülkiyyət hüququna, onların öz doğma torpaqlarında, yurd-yuvalarında yaşamaq haqqına da aiddir.

İşğal dövründə və işğal zamanı öz doğma yurdlarından didərgin düşmüş bütün Azərbaycan Respublikası vətəndaşları təhlükəsiz və ləyaqətli şəraitdə könnüllü olaraq geri, öz daimi yaşadıkları yerə, torpaq və mülkiyyətə qayıtmaq hüququna malikdirlər.

BMT-nin 25 avqust 2005-ci ildən fəaliyyət göstərən İnsan Hüquqlarının Təbliğati və Müdafiəsi SubKomissiyası tərəfindən qaçqın və məcburi köçkünlərin əmlak və mülkiyyətlərinə dəymiş zərərin ödənilməsi (restitusiyası) prinsipləri təsdiq edilmişdir. Prinsiplərə görə, əgər dövlətlər qarşılıqlı müqavilənin olub-olmamasından asılı olaraq əcnəbilərin bu hüququnu məhdudlaşdırsalarsa, bu, qaçqınlardan da həmin hüquqlardan istifadə edə bilməməsinə gətirib çıxarır. Hesab olunur ki, qarşılıqlı razılaşma olmasa belə, bu hüququn təmin olunması beynəlxalq hüququn zəmanət verdiyi minimum standartların bir hissəsi olmalıdır.

Müasir beynəlxalq hüquqda mülkiyyət hüquqlarının pozulması nəticəsində dəymiş zərərin ödənilməsinin müəyyən formaları mövcuddur. Bu formalar bir tərəfdən zərərin tam ödənilməsi vəzifəsini, digər tərəfdən isə belə ödəmənin həyata keçirilməsi üsullarını əks etdirir. Bu məsələlər tam aydınlığı ilə BMT Baş Assambleyasının 12 dekabr 2001-ci ildə qəbul etdiyi 56/83 sayılı “Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti” adlı Qətnaməsinə eyni adlı Əlavədə göstərilmişdir. Sənədin 28-ci maddəsində qeyd edilir ki, beynəlxalq hüquqazidd əməllər dövlətin beynəlxalq məsuliyyətinə səbəb olur və bu da hüquqi nəticələr doğurur. “Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti”nin 31-ci maddəsinə əsasən, məsuliyyət daşıyan dövlət beynəlxalq hüquqazidd əməllər nəticəsində vurduğu zərəri ödəməlidir və bu zərər beynəlxalq hüquqazidd əməllər nəticəsində vurulmuş bütün ziyanlardan, o cümlədən maddi və ya mənəvi ziyanlardan ibarətdir. “Beynəlxalq hüquqazidd əməllərə görə dövlətlərin məsuliyyəti”nin 34-cü maddəsində beynəlxalq hüquqazidd əməllər nəticəsində vurulmuş zərərin ödəmə formaları müəyyən edilib. Bu maddədə göstərilir ki, “beynəlxalq hüquqazidd əməl nəticəsində vurulmuş zərəre görə tam ödəmə formaları restitusiya, kompensasiya və satisfaksiya formalarında ola bilər. Bu formalar həm ayrı-ayrılıqda, həm də bir-biri ilə bağlı istifadə edilə bilər” [2; 6].

BMT Baş Assambleyası tərəfindən 16 dekabr 2005-ci ildə qəbul edilmiş 60/147 sayılı “Beynəlxalq humanitar hüququn ciddi pozuntuları və insan hüquqları sahəsində beynəlxalq normaların ciddi pozuntularının qurbanları üçün

zərərin ödənilməsi və hüquqi müdafiə hüququna aid əsas prinsiplər və rəhbər müddəalar” adlı Qətnamənin “Vurulmuş zərərin ödənilməsi” adlı IX fəslinin 18-ci bəndində göstərilir ki, beynəlxalq hüquqa və ölkələrin milli qanunvericiliyinə görə və həm də konkret halları nəzərə alaraq, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq normaların ciddi pozuntularının və beynəlxalq humanitar hüququn ciddi pozuntularının qurbanlarına və pozuntunun ciddiliyinə və hər bir hala müvafiq müəyyən olunmuş qaydada zərərin tam və effektiv ödənilməsi restitusiya, kompensasiya, reabilitasiya, satisfaksiya və baş vermiş hadisənin təkrarlanmaması zamanəti formalarında ola bilər. [5]

Erməni təcavüzü nəticəsində didərgin düşmüş Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının ərizəçi qismində pozulmuş mülkiyyət hüquqlarının bərpası ilə bağlı Ermənistan qarşı Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsində iddia qaldırması üçün hüquqi əsas verən “İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyası ilə təsbit edilən bir sıra normalar mövcuddur.

Mülkiyyət hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı AİHM-nin “Chiragov and Others v. Armenia” işi üzrə qərarı xüsusi qeyd edilməlidir. Belə ki, AİHM bu qərarla Laçın rayon sakinləri olan şəxslərin AİHK-nın I Əlavə Protokolunun 1, 8 və 13-cü maddələri ilə hüquqlarının davamlı pozulduğunu bildirmişdir. Həmin şəxslər iddia ərizələrində bildiriblər ki, Laçın rayonuna qayıda bilmədiklərinə görə öz mülkiyyətlərindən istifadə edə bilmirlər. Ermənistan isə onların məruz qaldığı zərərin müqabilində hələ də təzminat ödəməmişdir. Həmin Qərarın 213-cü bəndində göstərilmişdir ki, ərizəçilərin əmlakdan və evlərindən istifadə etmək imkanlarının davamlı surətdə rədd edilməsi ilə əlaqədar AİHK-in I Əlavə Protokolunun 1-ci maddəsinin (mülkiyyətin müdafiəsi) və AİHK-in 8-ci maddəsinin (şəxsi həyata və ailə həyatına hörmət hüququ) pozulması AİHM tərəfindən müəyyən edilmişdir. Buna görə, onların şikayətləri AİHK-in 13-cü maddəsinin (səmərəli hüquqi müdafiə vasitələri hüququ) məqsədləri üçün “əsassız” deyildir. Qərarın 214-cü bəndinə əsasən, AİHM bir daha təsdiq edir ki, cavabdeh Dövlət (yəni Ermənistan) ərizəçilər üçün onların AİHK-ə əsasən şikayətləri ilə bağlı əvəzi ödəmək qabiliyyətində olan və ağlabatan perspektivləri olan hüquqi müdafiə vasitəsinin mümkün olmasını sübut etmək vəzifəsini yerinə yetirə bilməmişdir. Eyni səbəblərə görə, AİHM müəyyən etmişdir ki, ərizəçilərin Laçın rayonunda əmlakları və evlərindən istifadə etmək imkanının rədd edilməsi ilə əlaqədar səmərəli hüquqi müdafiə vasitələri mövcud olmamışdır. Beləliklə, AİHM bu qənaətə gəlmişdir ki (bənd 215), ərizəçilərin AİHK-in 13-cü maddəsinə əsasən hüquqlarının pozulması baş vermiş və baş verməkdə davam edir, buna isə Ermənistan cavabdehdir. Bununla yanaşı, qərarın 207-ci bəndində AİHM müəyyən etmişdir ki, AİHK-ə I Əlavə Protokolun 1-ci maddəsi üçün təqdim edilmiş səbəblərlə eyni olan səbəblərə görə, ərizəçilərin öz evlərindən istifadə etmək imkanının rədd edilməsi onların şəxsi və ailə həyatına, habelə evlərinə hörmət hüququna ilə əsassız müdaxiləni təşkil edir. Nəticə etibarilə (bənd 208), AİHM hesab edir ki, ərizəçilərin AİHK-in 8-ci maddəsinə əsasən hüquqlarının

pozulması baş vermiş və baş verməkdə davam edir, məhz buna görə də Ermənistan cavabdehlik daşıyır [4, s.41-42].

BMT Baş Assambleyasının 14 mart 2008-ci ildə keçirilmiş 62-ci sessiyasında qəbul etdiyi “Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərində vəziyyət” (sənəd A/62/L.42) adlı Qətnaməsində Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş ərazilərindən qovulmuş əhalinin öz evlərinə qayıtması onların ayrılmaz hüququ kimi təsdiqlənir və belə qayıdış üçün müdaxilədən zərərçəkmiş ərazilərin hərtərəfli reabilitasiyası da daxil olmaqla, bütün lazımi şəraitin yaradılması zərurəti qeyd olunur [8].

AŞ PA-nın “Qaçqın və məcburi köçkünlərin mülkiyyət məsələlərinin həllinə dair” 1708 (2010) sayılı Qətnaməsində açıq şəkildə bildirilir ki, mənzil, torpaq və əmlak itkisi məcburi köçkünlərlə bağlı problemlərin uzunmüddətli həllinə mane olan əsas məsələlərdəndir.

Avropa İttifaqının “Avropa İttifaqının Cənubi Qafqaz üzrə Strategiyası” Qətnaməsinin [7] 8-ci maddəsində qurum müharibə nəticəsində öz evlərindən didərgin düşmüş yüz minlərlə insanın hələ də məcburi köçkün kimi qalmasını, onların hüquqlarının, o cümlədən qayıtmaq hüquqlarının, mülkiyyət hüquqlarının və şəxsi təhlükəsizlik hüquqlarının rədd edilməsindən təəssüfləndiyini bildirmiş, tərəfləri birmənalı və qeyd-şərtsiz bu hüquqları tanımağa və tezliklə realizə etməyə çağırmışdır.

BMT-nin İqtisadi və Sosial Şurasının 2005-ci ildə qəbul etdiyi “Qaçqınlar və məcburi köçkünlər üçün ev və əmlak restitusiyası Prinsipləri” (Pinheiro prinsipləri) köçürülmə nəticəsində bütün şəxslərin qanunsuz olaraq yaşayış yerlərindən, torpaqlarından, əmlaklarından məhrum olunması halında yaşayış yerlərinin, torpaqlarının və əmlaklarının zərərsiz olaraq bərpasını nəzərdə tutur [3].

Məcburi köçkünlərə dəymiş ziyanın ödənilməsi üzrə müəyyən sistemin formalaşması artıq universal və regional əsasda tam qəbul edilmişdir. Ona görə də bu sistem beynəlxalq cəmiyyət tərəfindən birdəfəlik mexanizmlər vasitəsilə Ermənistanı münasibətdə də tətbiq edilməlidir. Belə ki, BMT-nin 1998-ci il tarixli “Məcburi köçkünlərlə bağlı Rəhbər Prinsiplər”inin 29-cu maddəsində qeyd edilir ki, səlahiyyətli orqanlar geri qayıdanlara və köçürülmüş məcburi köçkünlərə, tərk etdikləri və ya köçürülməsindən sonra onlardan ələ keçirilmiş mülklərini və əmlaklarını mümkün qədər geri qaytarmağa kömək etmək vəzifəsinə malikdirlər və müvafiq məsuliyyət daşıyırlar. Bu cür əmlakın və mülklərin geri qaytarılması mümkün deyilsə, səlahiyyətli orqanlar həmin şəxslərin lazımi kompensasiya və ya ədalətli təzminatın digər formasını almasını təmin edəcək və ya kömək edəcəkdir. Bu vəzifə Azərbaycan tərəfindən məcburi köçkünlərin pozulmuş hüquqlarının müdafiəsi məsələsinin beynəlxalq qurumlarda qaldırılması və buna nail olunması ilə həyata keçirilməlidir. Beynəlxalq cəmiyyət isə bu pozulmuş hüquqları bərpa etməli və Ermənistanın məsuliyyətini müəyyən etməlidir [1, s.10].

Hər bir halda Ermənistanın beynəlxalq məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün məsələnin beynəlxalq müqavilə əsasında yurisdiksiyası tanınmış təsisatlar (AİHM) və ya beynəlxalq təhlükəsizliyə və sülhə cavabdeh olan BMT TŞ-nin ad hoc təsisatları və ya yaradacağı digər qurumlar çərçivəsində həyata keçirilməsi mümkündür. Eyni zamanda, bununla bağlı məsələlərin həllinin BMT BA-nın müvafiq qərarı əsasında həyata keçirilməsi imkanları da mövcuddur. Belə ki, BMT BA bütün dövlətləri təmsil edir, BMT Nizamnaməsi ilə BMT-nin səlahiyyətlərinə aid istənilən məsələyə baxa bilər.

Bu tip məsələlərin tənzimlənməsi ilə bağlı dünya təcrübəsində bir çox nümunələr mövcuddur. Məsələn, Bosniya və Herseqovina Tribunalı (Deyton Komissiyası), İran - ABŞ Tələblər Tribunalı, İraq - Küveyt münaqişəsi üzrə BMT Təzminat Komissiyası, Eritreya-Efiopiya Tələb Komissiyası və s.

Bosniya və Herseqovinada 1992-1995-ci illərdə gedən müharibə nəticəsində 2 milyondan çox insan öz evlərindən didərgin düşmüş və onlardan 1 milyona yaxın şəxs məcburi köçkün olmuşdur. Bu müharibəyə son qoyan Deyton Sazişinə 7-ci Əlavədə həmin şəxslərin mülkiyyət hüquqlarına dair mühüm müddəə daxil edilmişdir: “Bütün qaçqınların və məcburi köçkünlərin öz evlərinə sərbəst qayıtmaq hüququ vardır. Onların 1991-ci ildən məhrum olduqları əmlakın bərpa edilməsi və bərpa edilə bilməyən əmlaka görə təzminat almaq hüququ təmin edilməlidir”. Qeyd edilən 7-ci Əlavədə qaçqınların və məcburi köçkünlərin əmlak iddialarına baxılması ilə bağlı Komissiyanın yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Komissiyaya həmin iddialarla bağlı məcburi qərarlar qəbul etmək səlahiyyəti verilmişdir. Daşınmaz əmlaka dair Deyton Komissiyasına aşağıdakı tələblər təqdim edilə bilərdi: 1. Əmlaka geri dönmək (təxminən tələblərin 50 faizi bunu seçmişdir). 2. Dağıdılmış əmlaka görə təzminat almaq. 3. Mülkiyyət hüququnu təsdiq etmək.

Keçmiş Yuqoslaviya üzrə Beynəlxalq Cinayət Tribunalının qaydaları, hətta əmlak üçüncü bir şəxsin əlinə keçsə də, onun qaytarılmasını nəzərdə tutur.

Beləliklə, təhlil edilənlərin ümumiləşdirilməsi əsasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

1. Beynəlxalq hüquq normalarının və həmin normaların tətbiqi təcrübəsinin təhlili göstərir ki, Ermənistanın beynəlxalq hüquqazidd əməlləri nəticəsində vurulmuş maddi və mənəvi zərərə görə Azərbaycanın təzminat almaq hüququ var və bunun üçün müvafiq beynəlxalq-hüquqi mexanizmlər mövcuddur.

2. Bütün qaçqın və məcburi köçkünlər təhlükəsiz və ləyaqətli şəraitdə könüllü olaraq geri, öz daimi yaşadıqları yerə, torpaq və mülkiyyətə qayıtmaq hüququna malikdirlər.

3. Qaçqın və məcburi köçkünlərin yaşayış yeri və əmlakının restitusiya hüquqlarına dair beynəlxalq hüquqi prinsiplərə əsasən, dünyada mövcud olan bütün qaçqın və məcburi köçkünlər qeyri-qanuni yolla məhrum edildikləri yaşayış yeri, torpaq və əmlaklarının restitusiyası hüququna malikdirlər. Bu,

mümkün olmayan hallarda isə müstəqil və tərəfsiz məhkəmənin müəyyən etdiyi formada yaşayış yeri, torpaq və əmlakın əvəzi ödənilməlidir.

4. Dünyada mövcud beynəlxalq məhkəmə mexanizmləri təcrübəsinin ətraflı təhlili də Azərbaycan məcburi köçkünlərinin hüquqlarının bərpasının tam şəkildə mümkünlüyünü müvafiq beynəlxalq məhkəmə mexanizmləri (məsələn, AİHM və yaradılacaq yeni ad hoc beynəlxalq tribunal) çərçivəsində qəti şəkildə ifadə edir. Eyni zamanda, bununla bağlı məsələlərin həllinin BMT BA-nın müvafiq qərarı əsasında həyata keçirilməsi imkanları da mövcuddur. Belə ki, BMT BA bütün dövlətləri təmsil edir, BMT Nizamnaməsi ilə BMT-nin səlahiyyətlərinə aid istənilən məsələyə baxa bilər.

İsithadlar:

1. Azərbaycan məcburi köçkünlərinin pozulmuş hüquqlarına dair kompleks beynəlxalq hesabat. Bakı: BDU, 2021. 212 s.

2. Süleymanov, E. Ermənistanın Azərbaycana qarşı silahlı təcavüzü və işğalın ağır nəticələri / E.Süleymanov, V.Süleymanov. - Bakı: - 2012: [Elektron resurs] / URL: <http://kitabxana.net/files/books/file/1411045395.pdf>

3. Принципы по вопросам реституции жилья и имущества беженцев и перемещенных лиц, U.N. Doc. E/CN.4/Sub.2/2005/17 (2005) одобренные резолюцией Подкомиссии 2005/21, U.N. Doc. E/CN.4/2006/2 at 39 (2006): [Электронный ресурс] / URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/instreet/Rhousingprinciples2006.html>

4. Aliyev, A.I. Azerbaijan in the target of international crimes: legal analysis / A.I.Aliyev. Bakı: "Nurlar", 2018. 176 p.

5. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law. Annex to the Resolution A/RES/60/147 adopted by the General Assembly [on the report of the Third Committee (A/60/509/Add.1)], 16 December 2005: [Electronic resource] / URL: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/496/42/PDF/N0549642.pdf?OpenElement>

6. Responsibility of States for internationally wrongful acts. Annex to Resolution A/RES/56/83 adopted by the General Assembly [on the report of the Sixth Committee (A/56/589 and Corr.1)], 12 December 2001: [Electronic resource] / URL: <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/477/97/PDF/N0147797.pdf?OpenElement>

7. The need for an EU strategy for the South Caucasus. 2009/2216(INI), P7_TA (2010)0193: [Electronic resource] / URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2010-0193>

8. The situation in the occupied territories of Azerbaijan. Resolution adopted by the General Assembly on 14 March 2008 [without reference to a Main Committee (A/62/L.42)] A/RES/62/243: [Electronic resource] / URL: <http://www.un.org>.

**ПЕРСПЕКТИВЫ ВОССТАНОВЛЕНИЯ НАРУШЕННЫХ
ИМУЩЕСТВЕННЫХ ПРАВ ГРАЖДАН АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ,
ВЫНУЖДЕННО ПЕРЕМЕЩЕННЫХ В РЕЗУЛЬТАТЕ АРМЯНСКОЙ АГРЕССИИ**

Магомед Гулузаде*, Замиг Асланов**

Резюме

В данной статье анализируются перспективы восстановления нарушенных имущественных прав граждан Азербайджанской Республики, вынужденно перемещенных в результате армянской агрессии. В статье обосновывается право Азербайджана на возмещение материального и морального ущерба, причиненного в результате международно-противоправных действий Армении, и право наших вынужденно перемещенных граждан вернуться на свою землю и к своему имуществу на достойных и безопасных условиях, а также добиться реституции, земли и имущества, которых они были незаконно лишены, и указано, что для этого существуют соответствующие международно-правовые механизмы.

Ключевые слова: *вооруженная агрессия, право собственности, международные преступления, международно-правовая ответственность, право на возвращение к прежнему месту жительства на достойных и безопасных условиях*

**THE PROSPECTS FOR RESTORING THE VIOLATED PROPERTY RIGHTS
OF CITIZENS OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN WHO WERE FORCIBLY
DISPLACED AS A RESULT OF THE ARMENIAN AGGRESSION**

Magomed Guluzade*, Zamig Aslanov******

Abstract

This article analyzes the prospects for restoring the violated property rights of citizens of the Republic of Azerbaijan who were forcibly displaced as a result of the Armenian aggression. The article substantiates the right of Azerbaijan to compensation for material and moral damage caused as a result of the internationally illegal actions of Armenia, and the right of our forcibly displaced citizens to return to their land and property in safe and decent conditions, as well as to achieve restitution for their place of residence, land and property that they have been illegally deprived of, and it is indicated that there are relevant international legal mechanisms for this.

Keywords: *armed aggression, violated rights, property rights, international crimes, international legal responsibility, the right to return to their place of residence in safe and decent conditions*

* доктор философии по праву, Председатель Правления Института права и прав человека

** доктор философии по праву, исследователь Отдела правовых исследований Института права и прав человека

*** Ph.D, Chairman of the Board of the Institute of Law and Human Rights

**** Ph.D, Researcher of the Legal research department of the Institute of Law and Human Rights